

ÁCS TIBOR

ÚJ (RÉGI) KATONAI IRATOK PETŐFI ELTŰNÉSÉNEK IRODALMÁHOZ

„Nem mondja kisdéd síri jel:
E zugban porlik tested el.
És jól van az, mert így a sír,
melyen egy hon népe sír
S körülragyogja szellemed,
Egész e honnak keble lett.”
(*Madách Imre: Petőfi sírján*¹)

Petőfi Sándor halála, az 1849. július 31-i segesvári csatában történt eleste és eltűnte óta, minden kor kötelességének tartotta, hogy újra ellenőrizze és felfrissítse a költő életrajzát és élete utolsó napjának történetét. A Petőfi-legendárium igazi táptalaja a honvédtiszt költő eltűnésének irodalma lett, abból a tényből kiindulva, hogy személyes ismerős vagy családtag sohasem látta, azonosította a holttestét.

Ferenczi Zoltán 1910-ben közreadott *Petőfi eltűnésének irodalma* című kötetében időrendben, 1849-től 1902-ig elemezve „a költő halálával vagy inkább eltűnésével” foglalkozó tudósításokat és értékeléseket, arra a fatalisztikus végkövetkeztetésre jutott, miszerint: „Nem lehetetlen kétségtelenül, hogy a sok változat valamelyike tényleg a költő halálának hiteles előadása; de hogy melyik az, emberi eszközökkel el nem dönt-hetik, és nem fogják soha.” Ennek ellenére, utolsó gondolatként maga is elismerte, hogy Petőfi eltűnésének, a csatatéren történt elestének megfejtése „örök vágyakozás gyanánt élni fog az emberi kutatás és meghátrálni nem bíró megismerés számára”.² S valóban, a tudományos Petőfi-kutatás kezdettől fogva arra törekedett, hogy az egyre gyarapodó adatok és adalékok, az egymásnak ellentmondó legendák és értékelések tengeréből feltárja és bemutassa a mítoszok nélküli valóságot.

A költő halálával, lehetséges nyughelyével kapcsolatban napjainkban ismét lábra kapó vitákat, megújuló téveszméket látva,³ szükségesnek tartjuk felvillantani a Petőfi elestét vizsgáló historiográfia néhány elfeledett, ámde tanulságos próbálkozását. Az alábbiakban bemutatott XIX. század végi katonai iratok tehát nem csupán Petőfi halálához, de az erre vonatkozó vizsgálódások történetéhez is adalékkul szolgálnak.

¹ Madách Imre munkái. Budapest, 1904. 184–185. o.

² *Ferenczi Zoltán: Petőfi eltűnésének irodalma*. Budapest, 1910. (Petőfi-Könyvtár XXIV.) 160. o.

³ Az interneten magyarul is olvasható Wikipédia szabad enciklopédia Petőfi Sándor címszóban haláláról többek között ez olvasható: „A tudomány mai álláspontja szerint Petőfi elesett a segesvári csatában. Mások ezt vitatják, szerintük hadifogolyként Szibériába hurcolták, ahol később vagy kivégezték, vagy természetes halállal meghalt. Ezen elmélet képviselői azt is valószínűnek tartják, hogy ott megházasodott és családot alapított.” Legújabbban pedig egy kínai matematikus, Cai Tianxin, a kínai Zhejiang egyetem matematika professzora a *Notices of the American Mathematical Society* című amerikai matematikai folyóirat ez évi áprilisi számában elevenítette fel Petőfi szibériai rabságának legendáriumát: „A magyar költő, Petőfi eltűnt az oroszok–osztrákok elleni harcban, 1849-ben. Úgy tudták, hogy meghalt, egy kozák katona lándzsája által, egészen a 19. század végéig, amikor is orosz kutatók levéltári dokumentumokban találtak utalást arra, hogy Szibériába vitték, hadifogolyként, és ott tuberkulózisban halt meg 1856-ban. Ezáltal 33 éves volt, amikor meghalt.” *Cai Tianxin: Mathematician and Poets. Notices of the AMS*, April, 2011. Volumen 58., Number 4. 590–592. o. A kérdés legújabb magyar fejleményeiről lásd *Kovács László: Petőfi Sándor fehéregyházi sírhelyének legújabb meghatározásáról* című, alább közölt írását, valamint *Uő: A szibériai ál-Petőfiről és a fehéregyházi hitelesről*. Sajtó alatt a *Folia Anthropologica* 11. (2012) számában. Utóbbit a szerző szívességéből használtuk.

*Baróti Lajos „nyomozása” Petőfi-akták után
a cs. kir. Hadügyminisztériumban*

Az ismert a korábbi szakirodalomból, hogy a halott Petőfi ügyét többször vizsgálták az osztrák hatóságok.⁴ Ám azok az okmányok hosszú ideig ismeretlenek maradtak, amelyek Baróti Lajos 1886. december 30-i folyamodványa nyomán keletkeztek, és a bécsi Kriegsarchivban, valamint a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban találhatóak.⁵ Ezek a dokumentumok érdekes megvilágításba helyezik azt a kérdést, hogy a császári és királyi katonai hatóságok az abszolutizmus és a dualizmus idején miképp kezelték a Petőfi-ügyet.⁶

A Petőfi-akták utáni nyomozást Baróti Lajos indította el a cs. kir. birodalmi hadügyminisztériumhoz intézett alábbi levelével:

„Mélyen tisztelt Hadügyminisztérium!

Alulírott alázatosan bátorkodik a magas hadügyminisztériumot egy irodalmi ügyben kéréssel terhelni. Petőfi Sándor híres magyar költő ellen a magyar forradalom alatt tanúsított magatartása miatt hadbírószági eljárást indítottak. Azonban a pesti cs. kir. hadbírószágnak a pesti cs. kir. főügyészséghez intézett 1851. március 9-i Z. 762. sz. határozatában felmentették, mivel ellene semmiféle kompromittáló adat nem volt bizonyítható. Ennek az eljárásnak az aktáit feltehetően felterjesztették a magas hadügyminisztériumhoz, mivel az egykori cs. kir. országos törvényszéknek a Királyi Országos Levéltárban lévő aktái között, Petőfi-féle könyvek jegyzékén kívül más nem található.

E jegyzék szerint a hadbírószági vizsgálat kezdetekor egyebek között Petőfi könyveit, leveleit és előtalált papírjait lefoglalták. A jegyzék ez utóbbiakat érdektelen tartalmúaknak nevezte, de közöttük lehetett néhány irodalmi értékű mű is. Így például Az apostol hosszabb elbeszélő költemény kézírata, különböző költői töredékek Petőfitől, továbbá a Petőfihez írt és barátjához, Pákh Alberthez és másokhoz intézett levelek.

Hivatkozva a felmentő hadbírószági ítéletre, kérem a magas hadügyminisztériumot, hogy az említett Petőfi-féle iratoknak, leveleknek stb. nyomoztasson utána, s amennyiben előtaláltnak, költségemre másolatot készíteni és részemre elküldeni szíveskedjék. Ugyancsak kérek egy másolatot a hadbírószági ítéletről.

Budapest, 1886. december 30.

A nagytekintetű cs. kir. hadügyminisztérium, alázatos szolgája

Baróti Lajos tanár

I. Vár, Országházút 7. sz.”⁷

⁴ *Dienes András*: Petőfi a szabadságharcban. Budapest, 1958. (Irodalomtörténeti Könyvtár 3. Szerk. Sötér István.) 374–382. o.; *Kerényi Ferenc*: Petőfi Sándor élete és költészete. Kritikai életrajz. Budapest, 2008. (Osiris monográfiák.) 462–465. o.; *Kedves Gyula – Ratzky Rita*: Csataterék Petőfije. Budapest, 2009. 159–160. o.

⁵ Kriegsarchiv, Wien. K. k. Reichs-Kriegs-Ministerium. 4. A. 4. 1/2. 1887 (3 ügyszer 6 fölió); Hadtörténelmi Levéltár K. k. 4. Korps-Kommando. Mil. Abt.1- 3/3. Nr. 569. 1887. III. 3. (4 ügyszer, 10 fölió). Barótiról lásd *Ács Tibor*: Petőfi Sándor közatonai szolgálatának dokumentumairól. *Hadtörténelmi Közlemények*, 124. (2011) 2. sz. 530–532. o.

⁶ Lásd *Ács Tibor*: Hadbírószági eljárás Petőfi ellen. Az osztrákok tudták, hogy elesett? *Magyar Hírlap*, 1990. január 6. (szombat) 6. o. Először ekkor hívtuk fel a figyelmet ezekre az ismeretlen katonai iratokra, ami visszhang nélkül maradt még a kutatók körében is, a Petőfi életéről az elmúlt két évtizedben megjelent munkák hivatkozásaiból legalábbis rendre kimaradt.

⁷ Kriegsarchiv, Wien. K. k. Reichs-Kriegs-Ministerium. 1887. Ma. 1-3/3. Präs. 1-I. 87. Abthelung 4 Nr. 2. BLG. 0.

A birodalmi hadügyminisztérium elnöki osztálya 1887. január 1-jén iktatta a folyamodványt, és 2. szám alatt átadta elintézésre a 4. (hadbírói) osztálynak. Ennek vezetője, lovag Emánuel Kominek főhadbíró egy hét múlva a levelet átküldte az irattárnak azzal az intézkedéssel, hogy „folytassanak kutatást és értesítsenek arról, itt található-e és milyen iratok Petőfi Sándorra vonatkozóan, melyek ezzel az ügygel össze-függésben állnak.”⁸

A minisztérium irattárának igazgatója, Eduard Boreczky ugyanazon előadói ívre január 12-én az alábbi feljegyzést írta: „Petőfi Sándor magyar költő neve a pesti hadbíróóság 1851. évi iratai névmutatókönyvének 762. sz. 3-52. rovat alatt előfordul. Az 1870. évben elnöki 2639. számmal átvett vonatkozó fascikulusban és a 4. osztály 1873. május 17-i 767. rendelete értelmében kiselejtezett iratok a minden egyes személyre vonatkozó összesített megőrzésre kijelölt naplóban vannak. Azonban a Petőfi Sándorra vonatkozó akta nincs ott, úgyhogy eltekintve egyéb levelezéseket, a hadbíróvási ítélet is hiányzik. Ez utóbbi kétségkívül nem lett megőrzésre letétben helyezve, ezért az a megalapozott gyanú áll fenn, hogy a Petőfi Sándorra vonatkozó iratok, más hadbíróvási aktákkal együtt, amelyek különböző, általában magyar hatóságok kezelésében voltak, az itteni átvételt megelőzően eltűntek. E feltételezést megerősíti, hogy számos más irat is átvételi cédula vagy bárminő aláírás és utalás nélkül lett kiemelve, emiatt a jelenleg a vonatkozó naplók számai ténylegesen alkalmatlanok az akták felkutatásához.”⁹

A feljegyzés alapján a 4. osztály vezetője, Kominek főhadbíró a 443. számon január 14-én felterjesztette Julius Bingler vezérőrnagynak, a minisztérium illetékes szekciófőnökének a 4. hadtestparancsnokságnak küldendő utasítás fogalmazványát. Bingler vezérőrnagy azt január 16-án jóváhagyta és elrendelte letisztázását, majd aláírása után, Baróti kérelmét mellékelve, megküldését a hadtestparancsnokságnak. A cs. kir. Birodalmi hadügyminisztérium 4. osztály 2. számú nyomtatott fejrészes utasítás így szólt:

„A cs. k. 4. Hadtestparancsnok

Bécs, 1887. január 18.

Budapest

Baróti Lajos budapesti professzor csatoltan megküldött beadványa Petőfi Sándor egykoron lefoglalt könyveinek és iratainak másolatban és a nevezettel kapcsolatban 1851. évben hozott hadbíróvási ítélet másolatban való kiadása ügyében az itteni irattárban vizsgálatokat végeztünk. Ezek azt eredményezték, hogy bár Petőfi neve a pesti hadbíróvási iratok névmutatójában előfordul, a vonatkozó fasciculus aktái azonban nincsenek meg, hanem valamikor (gyaníthatólag még a teljes iratanyagának az itteni irattárba való átadása előtt) ki lettek emelve, de nem helyezték őket vissza. Így hiányzik a vonatkozó hadbíróvási ítélet is.

A hadtestparancsnokságot ezért felszólítjuk, hogy az ottani irattárban kutatást folytasson az említett iratok után, és amennyiben ezek ott előtalálhatóak, Baróti professzor kérésének a lehetőségek és a hatályos előírások szerint tegyen eleget. Ellenkező esetben azonban értesítsék a kérelmezőt, hogy a vonatkozó iratok teljes hiányában, melyeknek hollétéről adatok hiányában semmit felderíteni nem lehetett, kérelmének nem tehetnek eleget.

⁸ Kriegsarchiv, Wien. K. k. Reichs-Kriegs-Ministerium. 1887. Ma. 1-3/3. Präs. 1-I. 87. Abthelung 4 Nr. 2. 1887. fól. 2.

⁹ Uo. fól. 3.

A történekről jelentést kérünk

1. melléklet.

A birodalmi hadügyminisztérium nevében

Bingler vörgey.”¹⁰

A hadtestparancsnokság katonai osztálya 1887. január 20-án iktatta az 569. számon, és másnap a következő utasítást írták hátlapjára: „Lássa – Irattár, a legpontosabb kutatását és előadását a vonatkozó iratoknak stb., amennyiben azok előtálálhatók.”¹¹ A budapesti cs. k. 4. hadtestparancsnokság irattárának vezetője több mint egyhónapos kutatás után terjeszti fel a hadtestparancsnokságnak „Petőfy Sándor lefoglalt iratainak, könyveinek és hadbíróági eljárásának tárgyában” az alábbi 3. sz. jelentését:

„A cs. k. 4. Hadtestparancsnokság

Budapest, 1887. március 1.

Budapest

A Kat. Oszt. ez évi január 23-i 569. számú utasításának a mellékletekkel való együttes visszaküldésével jelentem. A legalaposabb és a legkörültekintőbb kutatás ellenére nem találtuk meg az egykori hadbíróági eljárás iratait, sem az ittlévő budai és pesti haditörvényszék, sem az 1849-től 1887-ig terjedő évek folyó iratai között sem volt lehetséges Petőfi Sándorra bármit is találni, a névmutatókban neve elő nem fordul.

Leonard Schweiger

Iktatóhivatal- és Irattárvezető”¹²

Mivel a hadtestparancsnokság irattárában Petőfi Sándor lefoglalt könyveit és írásait nem találták, a katonai osztály elkészítette Baróti Lajosnak címzett levelet és a hadügyminisztériumnak a jelentést. Ezeket gróf Pejacevich Miklós lovassági tábornok, hadtestparancsnok és vezénylő tábornok írta alá 1887. március 3-án.

Az M. A. 569. számú ügyszerab előadói lapján a Barótihoz intézett levél fennmaradt fogalmazványa így szolt: „A cs. k. birodalmi hadügyminisztériumhoz intézett 1886. december 30-i kérelmére, melynek tárgya Petőfi Sándor költő lefoglalt könyvei, levelei és egyéb írásai után a levéltárunkban kutatás folytassanak, eredménytelen maradt.

A cs. k. birodalmi hadügyminisztérium ezt követően kiadott utasítása alapján az itteni hadtestparancsnokság irattárában is a legalaposabb kutatást végezték. Ám sem a budai és pesti haditörvényszékek itt található hadbíróági irataiban, sem az 1849-től 1887-ig terjedő évek folyó irataiban Petőfi Sándorra vonatkozó irat nem található, és hiányzik minden támpont ezek feltalálásával kapcsolatban.

Ezért a hadtestparancsnokság nincs abban a helyzetben, hogy nagyságod kérésének eleget tegyen.”

¹⁰ Kriegsarchiv, Wien. K. k. Reichs-Kriegs-Ministerium. 1887. Ma. 1-3/3. Präs. 1-I. 87. Abthelung 4 Nr. 2. 1887. fol. 3.

¹¹ Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. (A továbbiakban: HL) K. k. 4. Korps-Kommando. Praes: am 2061. 1887. Milit. Abth. Nr. 569. 1. Blg.

¹² Uo. Registratur-Leitung des k. k. 4. Korps-Kommando. R.L Nr. 3. 1887. Ma. 1-3/3.

1887

M.A. /

3

42

K.k. 1. Korps-Kommando

3

Am Schließen mit dieser Bescheid das folgende Original unter
Betreff in den folgenden Regiments mit angehängt

1. Korps. Herr Professor

Ludwig Barot, Privatdocent, fähig

kaufmännisch gut 1877

2. d. Kaiserliche Ministerium - 2.

CC

1.

Budapest am 2. März 1887

Expat.

(Handwritten initials)

Videat a. a.

Videat a. e.

M.A.N. 569

Voracten

Videat p. e.

Scontro

eingeschickelt 2/3
überprüft
abgesendet 2/3

das 2. d. Kaiserliche Ministerium
sind seit 17. April von 30.
September 1886, betreffend Kaiserliche
Kriegs- und sonstige Angelegenheiten des k.
von Alexander Schütz in den eigenen
Kaiserschlössern aufgeführt ist.
von, welche jedoch nicht anders ge-
hen sind.

In Folge einer bereits erfolgten
Anmeldung des 2. d. Kaiserliche Ministerium
werden auf in den
Regiments der folgenden Lage be-
merkt die eingekaufenen Kriegs-
sachen gezogen.

Es haben sich jedoch auch in der
für beschriebenen Kriegsgegenstände
des beständigen Kriegsgegenstände in
Österreich in den laufenden Jahren
von 1849 bis 1887 über abge-
hen.

A cs. kir. 4. hadtestparancsnokság előadói íve a Petőfi-kutatásról.
(HIM Hadtörténeti Levéltár)

A minisztériumnak küldött felterjesztéshez nemcsak a Hadtörténeti Levéltárban őrzött fogalmazványát, hanem a bécsi Hadilevéltárban megőrzött tisztázatot is ismerjük, ami a következő szövegű volt:

„A cs. k. Birodalmi Hadügyminisztérium

Budapest, 1887. március 3-án

Bécs

A 4. osztály 1887. január 18-i 2. sz. utasítására jelentem, hogy a legalaposabb és legkörültekintőbb nyomozás ellenére, sem az egykori budai és pesti haditörvényszék hadbírói iratai között, sem az 1849-től 1887-ig terjedő évek folyó iratai között Petőfi Sándorra semmit nem lehetett találni.

Baróti Lajos professzor urat erről értesítettük.

Pejacsevich lov. táb.”¹³

A hadtestparancsnok jelentését 1887. március 4-én a hadügyminisztérium 4. osztálya 443. számon nyilvántartásba vette, és azt láttamozta Bingler vezérőrnagy, szekciófőnök. A rákövetkező napon az ügydarabra ezt írták: „Az Irattárnak ad acta. Bécs, 1887. március 5. Kominek főhadbíró”¹⁴

A kutatás új katonai iratai Petőfi haláláról

A császári királyi katonai hatóságok ezzel a Petőfi ügyet lezárták. Baróti Lajos kérdésére – mi lett a költő könyveinek, irományainak és a hadbírói eljárás iratainak sorsa – megnyugtató választ nem kapott. Ám az Baróti folyamodványából is kiderül, hogy kutatásai révén ismerte, hogy Petőfi István 1880. április 30-i halálával, a Magyar Nemzeti Múzeum ajándékba kapta Petőfi Sándor kéziratának és levelezéseinek azt részét, melyet addig Petőfi öccse őrzött, amely gyűjteménynek bibliográfiai leírását Majláth Béla végezte el. De tudta azt is, hogy ezzel egy időben Kendelényi Ferenc allevéltárnok, a Magyar Országos Levéltár 1850–1860. közötti cs. kir. törvénykezési iratai között megtalálta Petőfi Sándor 1849-ben lefoglalt könyveinek és iratainak jegyzékét, amelyben 125 szám alatt 185 könyvcím található, melynek kiegészítése, ismertetése Thallóczy Lajos munkája volt. A két szerző írását, 1880-ban „Petőfi Sándor hátrahagyott kéziratai és könyvtára” címmel adta közre.¹⁵

Hála a Petőfi-kutatás eredményeinek, ma már tudjuk, hogyan alakult Petőfi könyveinek, irományainak és hadbírói eljárása iratainak sorsa.¹⁶ A költőnek először 1849 februárjában, majd 1850 januárjában lefoglalt ingóságait és a Baróti által jelzett

¹³ Kriegsarchiv, Wien. K. k. Reichs-Kriegs - Ministerium. 1887 4. A. 4. 1/2. (3. fólió)

¹⁴ Uo. präs. 4. III. 87. Abtheilung 4 Nr. 443. BLG. (4. fólió)

¹⁵ Majláth Béla, Thallóczy Lajos: Petőfi Sándor hátrahagyott kéziratai és könyvtára. *Magyar Könyvszemle*, 1880. 4. sz. 193–217. o.

¹⁶ Lásd részletesen *Mezősi Károly*: Petőfi lefoglalt könyvtára és irományai. *Magyar Könyvszemle*, 1971. 2. sz. 24–38. o.; Petőfi-adattár III. kötet. Petőfi-okmányok, függelék (családi adatok), pótlások az I. és II. kötethez. (Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta *Kiss József*.) Budapest. 1992. (A magyar irodalomtörténetírás forrásai. 15.) 135–147., 272–277. o.

könyveit és irományait Szendrey Júlia 1851. március 19-én, május 31-én és 1852. május 14-én vette át a pesti állami főügyészségtől. Az ő és fia, Petőfi Zoltán elhunytával ezekből, az írásokból nagyobb számú kézirat, többek között *Az apóstól* kézírata is, a költő öccsének, Istvánnak tulajdonába került, aki azokat a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta. Ma az OSZK Kézirattárában találhatók.

A Petőfi Sándor elleni, 1849 januárjától 1851 márciusáig tartó hadbírószági eljárás – nem ítélet, mivel azt nem hozták – és a részét képező pesti főállamügyészség vizsgálatának megmaradt iratait a Magyar Országos Levéltár és a Budapesti Hadtörténelmi Levéltár őrzi.¹⁷ Ezek közül számosat már publikáltak, de nem egy olyan irat is található még, melyet nem adtak közre, noha eleddig ismeretlen adalékokat tartalmaz a honvédtiszt költő ellen indított cs. kir. haditörvényszéki és pesti főállamügyészségi vizsgálatról.

A cs. kir. pesti polgári főállamügyészség hivatalos eljárását Petőfi ügyében, (vagyonaának zárolásában és elkobzásában) az vezérelte, hogy életben van, míg a cs. kir. pesti haditörvényszék merőben eltérő felfogását képviselt a honvédtiszt költővel kapcsolatos eljárásában.¹⁸ Ezt jelzi, hogy 1850 januárjában, a sajtóban közzétett idézési ediktumban felhívott felség- és hazaárulás bűnével terhelt 68 szabadlábon lévő „szökevény” között nem szerepel az 1849. évi körözési jegyzékben még 51.-ként feltüntetett Petőfi Sándor. Ennek alapján több mint valószínű, hogy a cs. kir. katonai hatóságoknak, - a haditörvényszéknek is – olyan egyértelműnek tűnő értesülései lehettek Petőfi elestéről, hogy vele szemben még a hadbírói eljárás megkezdését sem tartotta szükségesnek. Ezt támasztja alá, hogy ilyen kezdeményezésnek egyetlen 1849. és 1850. évi cs. kir. haditörvényszéki anyagban sem sikerült nyomára bukkanni.

A pesti főállamügyészség hivatalos felfogásában, a pesti cs. kir. haditörvényszék állásfoglalása hozta meg a fordulatot. A lefoglalt Petőfi hagyaték bonyolult ügyében az érdemi döntést már nem halogatható állami főügyész állásfoglalást kért a rendkívüli állapot alapján a „tekintetes pesti cs. kir. haditörvényszéktől”. Az 1851. március 6-i 5092. és 6724./G. P. számú átirat fogalmazványában ez olvasható: „Hogy az elmenekült, eltűnt és állítólag már meghalt Petőfy Sándor lefoglalt javainak ügyében a további megfelelő intézkedéseket megtehessek, van szerencsém a tekintetes cs. kir. Haditörvényszéket megkérni, tudassa velünk, hogy az említettel szemben folytattak-e haditörvényszéki eljárást és milyen eredménnyel.”¹⁹

A haditörvényszék tétovázás nélkül, gyorsan megküldte egyértelmű, alábbi hivatalos, magyar fordításban, így hangzó válaszát:

¹⁷ Magyar Országos Levéltár. Oberstaatsanwaltschaft (A továbbiakban: MOL O) 171. sz. 1849–51. 6–7.1. A 97 főliónyi iratsomó, korábbi levéltári jelzete: Birósági levéltárak – Főállamügyészség, Pest, 1849–51. E 263. sz.; Budapesti Hadtörténelmi Levéltár. K. k. Kriegsgericht zu Pest 1849–1855.

¹⁸ Lásd a megtorlás mechanizmusáról. *Hermann Róbert*: Megtorlás az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után. (Változó Világ 27.) Budapest, 1999. 128 o.; *Uő*: I. Ferenc József és a megtorlás. (Habsburg történeti monográfiák 6.) Budapest, 2008. 183 o.

¹⁹ MOL O 171. sz. 1849–51. 41. főlő.

k. k. Herings-garnist zu Pest.
Nro. 762.

Uter

Der lieblich k. k. General-Procurator, der
k. k. Oberherzogliche, Distrikts-
in loco.

Uter die, gefertigte Aufreife vom 6ten
v. M. Nro. 50928 6724. besetzt sich die Herings-
garnist der lieblich k. k. General-Procurator.
dem zu erwähnen, daß bei demselben be-
trägt die Oberherzogliche Petöfy Sándor, Herings-
Herzog, und die Aufreife auf kein Ansehen zu
sinnem garnistlichen Einspruch, wiewohl ich
denfelben garnistlich ist.

Pest am 9ten März 1851.

Imperiali
Atty

Herings
Paul Herings

HERINGS GARNIST
© 1851

27

A pesti cs. kir. haditörvényszék 1851. március 9-i állásfoglalása a Petöfi Sándor elleni
bírószági eljárás indokolatlanságáról. (Magyar Országos Levéltár)

„Cs. kir. pesti haditörvényszék

762. sz.

A tekintetes cs. kir. pesti főtörvényszék kerületi főügyész

Helyben

A f. hó 6-án kelt 5092. és 6724. sz. becses kérésükre a haditörvényszék a tekintetes cs. kir. főügyészszéggel közli, hogy nálunk Petőfy Sándorra vonatkozólag semmi elő nem került, és így nem volt indok vele szemben bírósági eljárásra.

Pest, 1851. március 9.

Smugalski

őrnagy

Nedelkovich

törzsdhadbíró²⁰

Az átiratot bevezették a pesti cs. kir. haditörvényszék 1851. évi, a Hadtörténelmi Levéltárban található névmutató könyvbe. A számunkra érdekes oldalon a tizenharmadik „P” betűvel kezdődő név között a költő a 9. helyen szerepel: „B et P-e Untersuchungen... Petőfy Alexander schriftsteller 3/52 No. 762.”²¹ Sajnos a haditörvényszéki iratok közül hiányzik a költő elleni vizsgálat 3/52. előadói íve, a 762. sz. ügydarab fogalmazványa és az esetleg még ott elhelyezett egyéb iratok.

A pesti cs. kir. haditörvényszék rövid és határozott állásfoglalása nem foglalkozott Petőfynek a forradalom és szabadságharc alatti közismert tevékenységével és csak az egyszerű jogi tényt közölte. Ennek egyetlen ésszerű magyarázata volt! Az osztrákok a szabadságharc leverése után, Petőfy Sándort azért nem idézték a haditörvényszék elé, és azért nem indítottak ellene hadbírószéki eljárást, mert meg voltak győződve a honvédtiszt költő elestéről.²²

A meghökkentőnek tűnő pesti cs. kir. haditörvényszéki állásfoglalás nem a Petőfy Sándor iránti elnéző, megbocsátó magatartásukból született. A Magyar Országos Levéltár és a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár abszolútizmuskori iratanyagából kitérünk, hogy az önkényuralom hivatalai nagyon pontos nyilvántartásokat vezettek az 1848–49-es forradalom és szabadságharcban részt vett, politikailag és katonailag „kompromittált” hazafiakról. Ezekben sok ismert és ismeretlen személy neve megtalálható, így a költő öccsének, Petőfy Istvánnak a neve is, de Petőfy Sándoré nem.²³ Példák bizonyítják, hogy az ötvenes évek közepéig Petőfy-nél jóval kisebb „bűnökért” is lefolytatták jelenlétükben vagy távollétükben a hadbírószéki eljárást. A megtorlások jellegét jól illusztrálja a külföldre menekült és az országban rejtőzködő 36 jeles hazafi ügye, akiket a pesti cs. kir. haditörvényszék előtt való meg nem jelenésük miatt *in contumaciam*, mint felségsértőket 1851. szeptember 21-én ítélték el halálra. Másnap, 1851. szeptember 22-én, a hírhedt Újépület mögötti Faraktár téren a 36 hazafit *in effigie* akasztották fel.

²⁰ MOL O 171. sz. 1849–51. 39. fólió.

²¹ HL K. k. Kriegsgericht zu Pest Register 1851.

²² Lásd HL K. k. Militär Districts Commando Pest 1848–1855.; Akten des k. k. Zivil- und Militär-gouvernemento in Ungar, Präsidium-Resevate 1852–1860.

²³ HL A Bach-korszakban politikai szempontból rendőri megfigyelés alatt álló 48-asok nyilvántartólapjainak névmutatója. Akten des. Kais-kön. Civil und Militär Gouvernment in Ungarn Polizei-sektion vom Jahre 1849-1851.; Akten des k. k. Zivil- und Militär-gouvernemento in Ungar, Präsidium-Resevate 1852–1860.

Petőfi Sándor honvédőrnagy esetében a hadbírószági eljárás és ítélet elmaradásának okát egyedül csak abban kereshetjük, hogy a cs. kir. katonai hatóságok a szabadságharc leverése után, az 1849 és 1854 közötti esetenkénti vizsgálódásuk dacára, elfogadták Heydte és mások nyilatkozatait, jelentéseit a költő elestéről.

A fent elmondottak ismeretében különösen sajnálatos, hogy a Petőfi halálával kapcsolatos, több mint egy évszázadra visszanyúló interdiszciplináris kutatás megállapításai nem váltak elfogadottá sem a magyar, sem a nemzetközi tudományos irodalomban. Úgy gondoljuk, hogy egy majdan elkészülő Petőfi-monográfiából nem maradhat ki a Petőfi Sándor katonai szolgálatának és elestének legendák és mendemondák nélküli története sem.